

YERVANT ODYAN

19 Eylül 1869'da İstanbul'da doğdu.

Gazetecilik çalışmaları ve günlük makaleleri dışında hayli verimli bir yazar olarak çok sayıda roman, hikâye, tiyatro oyunları yazdı. En çok bilinen eseri *Yoldaş Pançuni* üçlü mizah romanıdır. Bu üçlüde ve başka eserlerinde, milliyetçi, devrimci, milli kahraman görünümlü Ermenileri eleştirmiş, alay etmiş ve teşhir etmiştir.

Mayıs 1915'te tutuklanıp Suriye içlerine, Dair Ez-Zor'a (Der Zor) tehcir edildi, ağır koşullarda mucize eseri sağ kaldı. İstanbul'a 1918'de geri döndü.

İknad Ağa adlı mizah dergisini 1919'da yayımladı (iki yıl). 1920'de Ca-gadamard [Muhabere], Verçin Lur [Son Havadis] ve Jamanak'ta özellikle güncel konuları işlediği yazılar yazdı (üç yıl). 1921'de Yerkidzagan Daret-suyts [Mizah Yıllığı] adlı mizah dergisini yayımladı (iki yıl).

1922'de İstanbul'u terk edip Bükreş'e, 1924'te Lübnan'a, 1925'te de Kahire'ye geçti. 3 Ekim 1926'da kanserden öldü ve Kahire'deki Marmina Ermeni Mezarlığı'na gömüldü.

KEVORK TAŞKIRAN

1953'te İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Pangaltı Lisesi'nde tamamladıktan sonra, İİTİ Akademisi "İktisat ve İşletmecilik" bölümünden mezun oldu. Tekstil ile ilgili profesyonel çalışma yaşamı yanında, kültür ve sanat konularında, müzik ve tiyatro ağırlıklı amatör faaliyetleri cemaat vakıflarında üstlendiği görevler oldu. Ermeniceden çevirdiği Nazaret Dağavaryan'ın *Hiristiyan Protestanlığının ve Kızılbaş İnançının Doğuşu* adlı eser 2018'de yayımlanmıştır. Yervant Odyan'ın eserleri başta olmak üzere Ermeniceden çeviriler yapmayı sürdürüyor.

Bu kitap, 1999 yılında Yerevan’da basılan Yervant Odyan’ın Ermenice olarak yazdığı *Hay Diasporan* başlıklı eserden tercüme edilerek yayımlanmıştır. Tercümede “...” olarak yazılan kelimeler, orijinal Ermenice kitapta da aynı Türkçe kelimeler olarak yer almıştır.

KOR KİTAP - 84

ERMENİ DİASPORASI - YERVANT ODYAN

ÇEVİREN • KEVORK TAŞKIRAN

KİTAP EDİTÖRÜ • NESİM OVADYA İZRAİL

KAPAK TASARIM • DEVRİM KOÇLAN

KAPAK VE İÇ ÇİZİMLER: ALEKSANDR SARUHAN

ISBN 978-605-2283-66-0

Birinci Basım MAYIS 2019

© Ginko Kitap Ltd. Şti. 2019

BASKI: Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu

Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No. 256 Topkapı / İst.

Sertifika No: 18569

Ginko Kitap: Osmanağa Mah. Ali Suavi Sk. No: 10 D. 3 Kadıköy / İstanbul

T: 0216 449 20 99 • F: 0216 449 21 00

www.korkitap.com • info@korkitap.com

Sertifika No: 35054

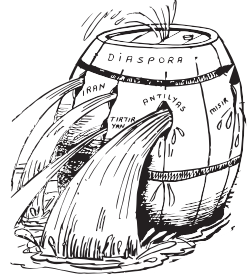
Kor Kitap, Ginko Kitap Ltd. Şti. tescilli markasıdır.

KOR
KİTAP

YERVANT ODYAN

ERMENİ DİASPORASI

ERMENİCE ASLINDAN ÇEVİREN:
KEVORK TAŞKIRAN

ROMAN

1869 yılında İstanbul'da doğan ve 1926'da Kahire'de vefat eden Yervant Odyan'ın 57 yıl gibi kısa sayılabilecek yaşamında bunca eser kaleme aldığını görmek, tüm yaşamı acılarla ve sürgünlerle geçmiş Odyan'ın kalemını bir an olsun bile elinden bırakmadığını da ispatlıyor. Odyan'ı erken yaşta yitirmekle bu topraklar ve dünya edebiyatının da ne büyük bir kayıp yaşadığını eserlerini okudukça daha fazla hissediyoruz.

Bu sene aynı zamanda Odyan'ın eserlerini Türkçeye kazandırırken 150. doğum yılını da güzel bir tesadüfle kutlamış oluyoruz. Bu onuru bizlere yaşatan ve Odyan'ı Türkiyeli okurlarla buluşturmamızı sağlayan kıymetli çevirmenimiz Kevork Taşkiran'a, titiz editörlüğü ve önerileri için Nesim Ovadya İzrail'e teşekkür etmeden bu kitabı yayımlayamazdık.

Kor Kitap

YERVANT ODYAN

Mizah yazarı, romancı, gazeteci ve çevirmen Yervant Odyan, Ermeni Soykırımını trajedisinden tesadüfler sayesinde sağ kurtulup İstanbul'a döndüğü 1918 yılından 1922 yılına kadar, bütün İstanbul Ermenileri gibi huzurlu bir dönem geçirir. Bu yıllarda yazın hayatına hız kesmeden üreterek devam eden Odyan, 9 Eylül'den sonra İzmir'deki büyük yangının işaret fişeğiyle İstanbul'daki Ermeni toplumunda başlayan büyük panikte, ağzına kadar dolu olarak Galata'dan Bükreş'e hareket eden gemilerdeki yolculardan biri olur.

Ankara'ya bağlı askerlerin İstanbul'a gelmesi halinde doğabilecek olumsuzluklar, Ermeni vatandaşlarda olduğundan daha büyük etki yapar ve Yunanistan, Bulgaristan, Romanya gibi komşu coğrafyalara doğru ülkeyi terk etme yarışı başlar. 1915-1916 kıyımı ve sonrasındaki günlerin henüz tazeliğini koruduğu bu günler ve sonrasında yaşananlar, Ermeni Diasporasının nasıl ortaya çıktığının canlı tanıkları olur.

Bükreş'te iki yıl kalan ve 1924'te Lübnan'ın Trablus ve Ortadoğu'nun birçok kentine geçen, buralarda bir yıl yaşadıkdan sonra da son durak olarak Kahire'ye giden Yervant Odyan, bu yollarda ve Türkiye'den çıkan göç yollarında Ermenilerin yaşadıkları trajik serüvenleri gözlemler. 1926'da Kahire'de hayata gözlerini kapar.

Yaşadığı her yerde, göçebeliğin zor koşullarında bile kalemini elinden eksik etmeyen Odyan, makaleleri ve kısa eserlerinin dışında, son romanı *Ermeni Diasporası (Hay Diasporan)* başlıklı eseri günlük tefrika halinde yayımlar.

1924 Ekim ayının 18'inde Kahire'deki Arev (Güneş) gazetesinde başlayan tefrika, daha önce Yoldaş Pançuni serisinde de yer alan Alexander Sarukhan'ın (1898-1977) karikatürleriyle zenginleştirilerek 1925 Ekimi'nde tamamlanır. Bu karikatürlerde, iki temel karakter vardır: Bunlardan birincisi, uzun boylu, adaleli, güçlü kuvvetli ve sağlıklı tipiyle Batılı emperyalist güçleri temsil eden karakter, diğeri de kıvırcık saçları, gözlüğü, sivri sakalı ve bisikletiyle Ermeni aydınları ve devrimcilerini temsil eden karakterdir.

Gazetenin sayfalarında kalan *Ermeni Diasporası*'nın kadeğinde, tek kitap olarak yayımlanmak için 1999 yılını beklemek vardır. Yerevan'da ilk baskısı yapılan kitabın ikinci basımı bugünlerde, eserin en önemli bölümlerinin geçtiği ve ilgili olduğu İstanbul'a nasip olur.

Romanın tefrika edileceği günlerde, Kahire'de Ermenice olarak çıkan Arev gazetesindeki tanıtım ilanı, Türkçe yayımlanacağı bugün için duygu yüklüdür:

“Önümüzdeki Cumartesi günü, yetenekli mizahçımız ve yazarımız Yervant Odyan'ın bir başyapıtını yayınlamağa başlayacağız. *Ermeni Diasporası*, Ermenilerin eziyetli güncel yaşamının romanı... Yoğun ilgi uyandıracak, gerçek yaşamdan alınmış bu romanın okunması da o derecede heyecanlı ve gururlu olacaktır.”

Ermeni Diasporası, tematik olarak da diasporanın ilk romanıdır ve Diaspora Ermenilerinin yaşamını, oradan oraya sürülmelerini, memleket özlemini, ulus olarak ayakta kalabilmenin güvencesini, günceli ve geleceğini anlatan ilk romanıdır.

Sürelî yayınlarda romanların tefrika olarak okuyucuya sunulması, daha sonra uygun görülürse tek kitap haline getirilmesi olgusu, Osmanlı'dan başlayarak yakın tarihimize kadar devam edegelmiştir. Yazar, bazen romanın tamamını önceden hazırlayıp tefrika ederse de, sürelî parçalar halinde yayın organında yer almasının getirdiği pratik ihtiyaçların da etkisiyle, romanın yayını sırasında yazılmasına veya değişikliler yapılmasına devam edilmesi daha yaygındır. İşte Odyan'ın *Ermeni Diasporası* romanında da bu esnekliği görmek mümkündür.

Romanda, İstanbul'da yaşayan Ermeni vatandaşların gündelik yaşamı, sosyal faaliyetleri, gelenekleri, Odyan'ın Hagop Baronyan'dan devralarak geliştirdiği mizahi konuşma diliyle yer alır. İlk sayfasında, ilk satırlarda kaleme aldığı, altmış yaşına yaklaşmış İstanbullu Tüccar Parseğ Efendi'nin kendisi ve ailesinin geleceği için 1922 yılında aldığı kararını anlatan sözleri, Odyan'ın eserde izleyeceği güzergâhın işaretleriyle doludur:

“Ben kararımı verdim, dükkânımdaki tüm malları satacağım, iki evimi de satacağım, ailemi alıp Ermenistan'a gideceğim. Orada nasıl olsa bir şekilde geçinir giderim, bir iş yapmasam da dert değil, elimdeki para yeter bana. Zaten şunun şurasında kaç yıllık ömrüm kaldı ki... Hiç olmazsa son günlerimi, Kutsal Eçmiyadzin'in gölgesinde, Ararad'ın karşısında, atalarımızın kadim topraklarının üstünde geçirir, onun altına da gömülürüm... Ermenistan, Ermenistan diye diye ömrümüzü tükettik, özgürlük şarkıları söyledik, egemenlik düşledik. Eh... Şimdi, Allah'a şükür, özgür bir Ermenistanımız, kendi kendini yöneten bir hükümetimiz oldu, niye mutlu olmayalım, niye uzaktan uzağa ahını çekelim bunun... Ne işimiz var burada, yeter gayrı Daciklere “Eyvallah” ettiğimiz, baş eğdiğimiz, zulüm gördüğümüz... Kararım karar, ben gideceğim... Yarından tezi yok, evleri satışı çıkaracağım. Dükkândaki malları da ay sonuna kadar satarım...”

Parseğ Efendi'nin bu mantıklı ve masum arzusunun gerçekleşmesi için karşılaşacağı güçlükler ve Ermeni halkının diasporalaşması bu romanın konusu olur. Günümüze kadar gerekli ilgiyi görmeyen *Ermeni Diasporası* romanı Yervant Odyan'ın başyapıtlarından biri olarak okuyucularıyla buluşmayı bekliyor.

Yervant Odyan, İstanbul'da 19 Eylül 1869'da dünyaya gelir. Varlıklı ve zengin kültürlü bir ailenin içinde büyür. Tanınmış bir hukukçu olan amcası Krikor Odyan, Ermeni Milleti Nizamnamesi olarak bilinen ve Osmanlı topraklarında 1863'te kabul edilen ilk anayasa örneğinin hazırlayıcılarından. Krikor Odyan daha sonra, Abdülaziz döneminde 1876 yılında yürürlüğe giren Osmanlı tarihinin ilk yazılı anayasasının hazırlanmasında, Sadrazam Mithat Paşa'yla beraber ön sırada yer alır. Anayasanın ka-

bulünden sonra ilan edilen I. Meşrutiyetin, kısa bir süre sonra Abdülhamit'in müdahalesiyle sona erdirilmesi ve anayasanın rafa kaldırılması üzerine, 1879'da ülkeyi terk ederek Paris'e gitmek zorunda kalan Krikor Odyan'ın yanında henüz 10 yaşında olan Yervant da vardır.

Böylece Yervant Odyan Avrupa'da Fransa'da ve İtalya'da ve ayrıca 1882'de babasının Osmanlı konsolosu olarak görev yaptığı Romanya'da Circova şehrinde bulundu. 1884'de ülkeye döndü ve Üsküdar'daki Berberyan Ermeni Okulu'nda bir buçuk yıl kadar aldığı eğitimden sonra, dönemin en iyi aydın eğitimcilerinden özel dersler alarak devam etti.

1887'de genç ve ateşli bir gazeteci olarak Ermeni gazetelerine yazılar yazdı, çoğu kısa ömürlü olan süreli yayınlar hazırladı. 1893'te girdiği Düyun-u Umumiye'de çalışırken, diğer yandan Arevk (Şark), Manzume-i Efkâr ve Masis gazetelerine de yazılar yazdı. 1892 yılında Arpiar Arpiaryan'ın başyazar olduğu Hayrenik (Vatan) gazetesine başyazar yardımcısı olarak girdi, dört yıl sonra da başyazarlığını üstlendi.

Ağustos 1896'da Osmanlı Bankasına Ermeni militanların yaptığı silahlı baskının arkasından İstanbul sokaklarında yaşanan Ermeni katliamları nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

İstanbul'dan kaçarak 12 yıl sürecek bir savrulma dönemine başlamış oldu. İlk durağı olan Atina'dan sonra, Viyana, Londra ve Paris'te yaşadı ve her gittiği yerde yazmaya, yeni yayınlar çıkarmaya devam etti. Paris'te Azad Khosk (Özgür Söz), Londra'da Nor Giank (Yeni Hayat) gazetesinde çalıştıktan sonra, 1902'de Mısır İskenderiye'ye geçti, Azad Khosk (Özgür Söz) gazetesini yeniden çıkarmaya başladı.

1903'te Mısır'da Azad Pem (Özgür Kürsü) gazetesini 4 yıl süreyle yayımladıktan sonra, 1907'de Arev (Güneş), Gag (Ateş), Orenk (Kanun) gazetelerini yayımladı. İskenderiye'de yaşarken, 1903'te gittiği Hindistan'dan 1904'te geri döndü.

Anayasanın yeniden yürürlüğe girmesini takiben, Şubat 1909'da İstanbul'a döndü. Arevk (Şark), Azadamard (Özgürlük

Kavgası), Hayrenik (Vatan), Püzantion (Bizans), Şant gazetelerine çalıştı. Yazın hayatında giderek yükselen bir çalışma temposunda iken, 24 Nisan 1915 tutuklama listesinde adı yer almasına rağmen, tesadüf eseri yakalanmadı. Tutuklanan grubun dışında kalması belki de hayatta kalmasının en büyük vesilesi oldu.

Bir süre saklandıktan sonra, tehlikenin geçtiği yanılgısıyla ortaya çıktı ve Jamanak gazetesindeki yazılarına devam etti. Eylül ayının ilk haftasında tutuklandı ve Suriye çöllerine gönderildi. Sürgünde iken kaçmayı ve savaşın sonuna kadar çeşitli şekillerde kendisini gizlemeyi başardı. Önce bir Türk subayın, daha sonra da Alman subayın yanında tercümanlık yaptı.

Ateşkesten sonra, İstanbul'daki yönetsel değişiklik ve yabancı askerî işgal sayesinde 1919-1922 yılları Yervant Odyan için mesleğinde zirvede olduğu bir dönem oldu. 1919'da çıkarmaya başladığı mizah dergisi İknad Ağa iki yıl süreyle yayımlandı. 1920 yılından itibaren Cagadamard (Muharebe), Verçin Lur (Son Havadis) gazetelerinde günlük yazılar kaleme aldı. 1921 ve 1922'de Mizah Yıllığı (Yerkidzagan Daretsuys) yayımladı.

Gazetecilik çalışmalarını verdiğimiz Yervant Odyan, günlük makaleleri dışında çok sayıda roman, hikâye, tiyatro oyunları yazdı. Son derece verimli bir kişilik olarak, bu coğrafyada mizah dünyasında Hagop Baronyan'dan sonra gelen Ermeni mizahçı Yervant Odyan'dır.

Çok sayıdaki eserleri arasında, en fazla bilinen, en iyi kabul edilen ve en çok sayıda yayımlanan Yoldaş Pançuni üzerine yazdığı sosyalist eleştiri tarzındaki mizahi üçlü eserleridir: 1911 yılında Yoldaş Pançuni'nin Dzabilvar'a Yolculuğu, 1914 yılında Yoldaş Pançuni Vasburagan'da, 1923 yılında Yoldaş Pançuni Sürgünde. Odyan, bu üçlüde ve başka eserlerinde, milliyetçi, devrimci, milli kahraman görünümlü Ermenileri eleştirmiş, alay etmiş ve teşhir etmiştir.

Koskoca araştırmalara konu olabilecek zenginlikteki Yervant Odyan'ı birkaç satıra sığdırmanın zorluğunu belirttiikten sonra, gazete sayfalarında kalan çok sayıdaki yazılarını bir

kenara bırakarak, bilebildiğimiz eserlerini ancak sıraya dizmek olanaklıdır.

Romanlar:

1892 Aşk Şahidi

1892 Tefeci

1893 Yeni Yıl Romanı

1895 Bir İş Çeviren

1895 Mutavassıt Aziz Peder

1898-1899 Devrimin Asalakları (Hikâye)

1899 İyi Kalpli Cellat

1900-1901 İş Adamları

1905 Milli Hayırseverler

1906 Mike'ın Aşk Serüveni

1910 Aile, Namus, Ahlak

1911 Abdülhamit ve Şerlok Holmes

1911 Yoldaş Pançuni'nin Dzabilvar'a Yolculuğu

1912 Saliha Hanım veya Müstebide Karşı Ordu

1913 Ben Taşralı Almam

1913 Mebuslarımız (Portreler)

1914 Yoldaş Pançuni Vasburagan'da (Van'da)

1914 Bir Tüccarın Mektupları veya Tam Bir İnsan Olma Sanatı

1915 Mütevellinin Karısı

1919-1921 17 Numaralı Hafiyeye

1919-1920 Yeni Zenginler

1923 Yoldaş Pançuni Sürgünde

1924-1925 Ermeni Diasporası

Tiyatro oyunu

1905 Zavallı

1909 Çarşılı Artin Ağa veya Fransız-Türk Savaşı (Mikayel Gürcüyan ile beraber)

Anı

1898 Kanlı Anılar

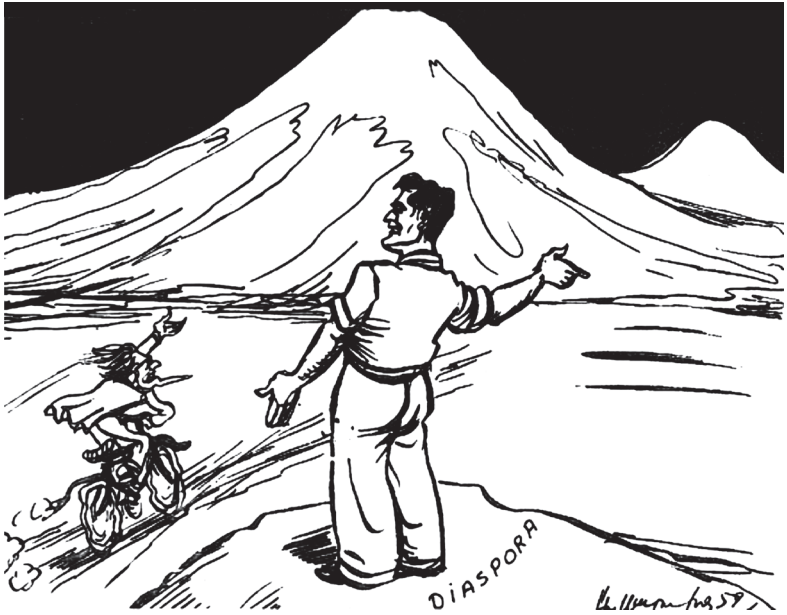
1912-1913 On İki Yıl İstanbul'dan Uzakta 1896-1908

1918-1919 Lanetli Yıllar

Not: Yervant Odyan'la ilgili bu kısa bilgiler;

1- Tercümesi aşağıdaki sayfalarda yer alan ve 1999'da Yerevan'da Ermenice olarak basılan *Ermeni Diasporası* başlıklı kitaptaki Saripeg Manugyan'ın önsözünden, 2- 1992'de Pars Tuğlacı'nın yazdığı ve Cem Yayınevi tarafından basılan *Ermeni Edebiyatından Seçkiler* kitabından (sf. 319-321), 3- Kevork B. Bardakjian'ın yazdığı ve Aras yayıncılık tarafından 2013 yılında basılan *Modern Ermeni Edebiyatı* kitabından (sf. 522-523), 4- Aras yayıncılığın oluşturduğu Yervant Odyan biyografisinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Nesim Ovadya İzrail

DIASPORA

L. Mantra 59

SELAM SİZE

Selam sana Ermeni halkı, –tövbe... selam size Ermeni kalın-
tıları– uzaktan, çok uzaklardan geliyorum.

Der Zor’dan geliyorum, köprüsünden üç yüz bin Ermeninin
geçtiği ve onlardan yalnızca bin beş yüz kadın ve çocuğun sağ
kaldığı Der Zor’dan.

Osmaniye’den geliyorum, sağanak yağmur altında altmış
bin Ermeninin kamçı darbeleriyle dağdan dağa sürüklendiği
Osmaniye’den.

Pozantı’dan Tarsus’a uzanan, felaketlerin kol gezdiği yoldan
geliyorum. Çam diplerine, anaları tarafından terk edilmiş yeni
doğmuş bebelerin, gözlerimizin önünde sırtlanlar ve köpeklere
yem olduğu o felaketlerle yüklü yoldan.

Halep’ten Der Zor’a uzanan o lanetli çöllerden, on binlerce
Ermeninin üç yıl boyunca çadırlarda hummadan, tifüsten ve di-
zanteriden kırıldığı o lanetli çöllerden geliyorum.

Sebil’in çadırlarından geliyorum. Aç ebeveynlerin kendi öz
evlatlarını mezata çıkardığı ve on yaşındaki kızların altmış para-
ya satıldığı Sebil çadırlarından.

Suriye’den geliyorum. Yüz binden fazla Ermeninin yok edil-
me tehdidi altında tanrılarını inkâr ettiği Suriye’den.

Hama’dan, Humus’tan, Meskene’den, Hammam’dan, Miya-
din’den, El Buserâ’dan, Sultaniye’den, Konya’dan, kırk-elli bin
Ermeni yetimin Türk evlerindeki kafeslerin arkasından, “Mayrig
mayrig”^{*} diye feryat ettikleri ellerden geliyorum.

* Anne, anne –ç.n.

Yeghern'in* o cehennemsi yörelerinden geliyorum. Zohrab'ların, Agnuni'lerin, Khajag'ların, Zartaryan'ların, Siamanto'ların, Varujan'ların, Sevag'ların, Dağavaryan'ların, bir halkın tüm "beyni"nin, Leng Timur'ların**, Cengiz Han'ların ünlerini layıkıyla taşıyan ardılları tarafından paramparça edildiği o cehennemden geliyorum.

Salam size Ermeniliğin kalıntıları.

Yervant Odyan
Kasım 1918

* Felaket –ç.n.

** Timurlenk –ç.n.

ERMENİ DİASPORASI, (Dönemin Göçebe Yaşamından)

BÖLÜM 1

“Ben kararımı verdim, dükkânımdaki tüm malları satacağım, iki evimi de satacağım, ailemi alıp Ermenistan’a gideceğim. Orada nasıl olsa, bir şekilde geçinir giderim, bir iş yapmasam da dert değil, elimdeki para yeter bana. Zaten şunun şurasında kaç yıllık ömrüm kaldı ki... Hiç olmazsa son günlerimi, Kutsal Eçmiyadzin’in* gölgesinde, Ararad’ın karşısında, atalarımızın kadim topraklarının üstünde geçirir, onun altına da gömülürüm... Ermenistan, Ermenistan diye diye ömrümüzü tükettik, özgürlük şarkıları söyledik, egemenlik düşledik. Eh... Şimdi, Allah’a şükür, özgür bir Ermenistanımız, kendi kendini yöneten bir hükümetimiz oldu, niye mutlu olmayalım, niye uzaktan uzağa ahını çekelim bunun... Ne işimiz var burada, yeter gayrı Daciklere ‘Eyvallah’ ettiğimiz, baş eğdiğimiz, zulüm gördüğümüz... Kararım karar, ben gideceğim... Yarından tezi yok, evleri satışa çıkaracağım. Dükkândaki malları da ay sonuna kadar satarım...”

Bu sözleri sarf eden kişi, altmışına yaklaşmış, hâlâ dinç ve sağlıklı, orta boylu, topluca, kalın kırcıl bıyıklı, iri siyah gözlü, yaşlıca bir Ermeniydi. Bakışlarındaki haşinlik, kişisel yapısıyla pek de örtüşmezdi. Parseğ Ağa, yumuşak başlı, uyumlu bir insandı. Yaşam felsefesi herkese karşı iyi davranmak, tatsız tartışmalardan uzak durmak ve her türlü sorunu da tatlılıkla çözmektir. Biraz geç evlenmişti. Otuz beş yaşındaydı evlendiğinde. Ve eşi

* *Eçmiyadzin*: Ermenistan’da, Yerevan’ın 20 kilometre batısında, Tüm Dünya Apostolik Ermenilerinin dini lideri olan Katolikos’un ikamet ettiği dini merkez. -ç.n.

Mannig Hanım kendisinden oldukça gençti. Parseğ Ağa'nın üç kızı vardı. İkisi yetişkin, üçüncüsü ise 13-14 yaşlarındaydı. Bir de hepsinin büyüğü olan ve Fransa'da bir ziraat okulunda okuyan 22 yaşındaki oğlu.

Parseğ Ağa bu Ermenistan'a gitme düşüncesini, karısıyla birlikte ev ziyaretine gelmiş olan Manug Ağa ve tüm aile fertleriyle, Kadıköy'deki evlerinin bahçesinde otururken konu eder:

— İyi de, bakalım Mannig Hanım Bolis'ten* ayrılmayı ve Ermenistan'a gidip yerleşmeyi isteyecek mi, diye sordu Manug Ağa'nın eşi Kohar Hanım.

— Ben onu ikna ettim, diye cevapladı Parseğ Ağa.

— Kocam nereye, ben oraya, dedi Mannig Hanım.

— Kızların da hemfikir mi seninle, diye sordu Manug Ağa.

— Onlara söz düşmez, dedi Parseğ Ağa.

— Ben seve seve giderim, diye atıldı Parseğ Ağa'nın henüz 20 yaşında olan, şahane gözlü büyük kızı.

— Sen gidersin de bakalım nişanlın da gider mi, diye uyardı Kohar Hanım.

— Tabii ki gider, diye onayladı genç kız.

— İşini bırakacak mı?

— Aynı işi orada da yapabilir.

— Anası, babası bir tanecik oğullarının yanlarından uzaklaşmasına izin verirler mi?

— Kutsal kitap, "Anne ve babasını bırakıp karısıyla birlikte gidecek," der diye kesti sözünü Parseğ Ağa, bilmez misin, evlendiğin gün papazdan duymadın mı?

— Parseğ Ağa, ciddi misin yoksa şaka mı yapıyorsun, bu Ermenistan'a gitme işini nereden çıkarttın?

— Bu konuda çok ciddiyim.

— Bolis yaşamına alışmış biri Ermenistan'da yaşayabilir mi?

— Gider, oradaki yaşama da alışırız.

* *Bolis*: Ermenilerin İstanbul için kullandıkları isim. -ç.n.

— Evini barkını dağıtmak, dükkânını kapatmak ve kalkıp tamamen yabancı bir yere gitmek hiç akıl kârı değil... Ermenistan, hayatlarını daha yeni kuracak, bahtlarını deneyecek olan bekâr gençler için uygundur. Senin gibi yaşlı, evli barklı, güvenli ve rahat işi olanlar için değil. Haklı değil miyim Mannig Hanım?

— “Canım”, biz de hemen kalkıp gitmedik, diye cevapladı Mannig, kocasının aksine fikir beyan etmekten sakınarak. Gerçi içten içe kocasının kararını doğru buluyordu kendisi de.

— Ben biliyorum... Parseğ Ağa şaka yapıyor, dedi Kohar.

Fakat hayır... Parseğ Ağa ciddi konuşuyordu. Uzunca bir süredir aklında olan bu Ermenistan’a gidip yerleşme düşüncesi git-tikçe de olgunlaşmış, kök salmıştı zihninde. Bunun nasıl oluştu-ğunu kendisi de bilmiyordu. Asla milliyetçi duygularla hareket eden birisi olmamıştı hayatı boyunca. Abdülhamid döneminde, hep uzak durmuştu cemaat yaşamından, sorunlarından. Kendini tamamen işine gücüne adamıştı. Hatta sert muhafazakâr duru-şuyla, devrimcilerin eylemlerini “delilik” olarak nitelemişti.

— Vatan, özgürlük, çocukça şeylerdir, derdi, insan para ka-zanmak için çalışmalı, geleceğini güvence altına almalı, ailesini rahat ettirmeli, çocuklarını doğru dürüst yetiştirmeli. Vatan da, özgürlük de bundadır işte...

Türk Kânun-i Esasi’sinin yeniden işlerlik kazanması, Sultan Hamid’in düşüşü ve sonrasındaki coşku dönemi de etkilememişti onu. Tüm bunlar bile düşüncelerinde bir değişiklik oluşturma-mıştı. Harb-ı Umumi* boyunca, dört sene süresince çaresizce sin-miş ve dehşet dolu günler geçirmişti. Tehcir, baskı ve katliamlar-ın korkunç hikâyelerini duymuş, acı, dehşet ve lanet duyguları gün geçtikçe iç benliğinde yoğunlaşmıştı Türk’e karşı.

— Halkımızı, soyumuzu silecekler bu lanetliler, diye tekrar ederdi her seferinde, yeni bir felaketin haberini aldığı anda.

Günün birinde de inanılmaz, beklenmedik bir şey duydu... Ermeni Devleti, özgür ve egemen Ermenistan...

* Birinci Dünya Savaşı –ç.n.

Yıllardır budalaca bir hayal olarak nitelediği şey, elle tutulur, gözle görülür bir gerçeğe dönüşmüştü. Parseğ Ağa, bu gerçek karşısında alışılmadık, ruhi bir silkinme ve değişim yaşadı. İçindeki Ermeni, Ermenistanlı uyandı. Atalarının sesini duyar oldu içinde. Kendisini çağırıyorlardı. Görünmeyen, açıklanamayan bir güç kendisini çekiyordu oraya. Ararad'a doğru, Eçmiyadzin'e doğru. Ve kesin kararını verdi.

— Buyurun Diran Bey, niye geç kaldın?

Yeni gelen, 26 yaşında, yakışıklı yüzü, narin, uzun boylu, zeki bakışlı bir gençti.

— Vapuru kaçırdım, bir saat beklemek zorunda kaldım, diye açıkladı genç adam.

Diran, Nıvart'ın nişanlısı idi. Oldukça varlıklı bir tüccarın oğluydu. Robert Kolej'de eğitimini tamamladıktan sonra, şimdi de babasının ticari faaliyetlerini yönetiyordu. Alışlagelmiş selamlaşma faslından sonra Diran, mutlu ve neşeli bir ifadeyle nişanlısının yanına, bir sandalyeye oturdu.

— Diran Bey, tam zamanında geldin, önemli bir karar vermek üzereydik, dedi Kohar Hanım gülerek.

— Ne kararı, diye sordu Diran.

— Ermenistan'a gidip yerleşme kararı.

— Ben gideceğim, isteyen gelir, istemeyen gelmez, diye araya girdi Parseğ Ağa.

— Harika fikir, diye bağırdı Diran.

— Öyleyse sen de hemfikirsin, diye sordu Manug Ağa.

— Elbette, prensip olarak ben de hemfikirim, artık Bolis'te Türklerle birlikte işimiz yok, biz kendi yerimize gitmeliyiz, orada yaşamalıyız, orayı şenlendirmeli, geliştirmeliyiz... Yalnız, gideceğimiz yeri kararlaştıralım.

— Ben kararlaştırdım, Yerevan'a gideceğim.

— O konuda hemfikir değilim ben, gidelim fakat Yerevan tarafına değil.

— Nereye gideceğiz pekiyi?